
ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ (1953 - 2010 рр.)

Глобальні інтеграційні процеси сучасного світу - об'єктивна тенденція розвитку усіх сфер суспільного життя. Адже вони охопили суспільне виробництво, культуру і духовне життя, освітню та наукову сфери та стали визначальними факторами формування способу та якості життя усього світу [1].

Вимогою часу стала необхідність підготовки фахівців нової генерації та якості, здатних творчо мислити, швидко орієнтуватися в сучасному насиченому інформаційному просторі, приймати нестандартні рішення, вчитися і розвиватися протягом усього життя. Саме тому сьогодні потрібна освіта, що постійно оновлюється - знаннями, технологіями, засобами навчання, організаційними та управлінськими підходами. Саме така освіта є інноваційною, її суть можна передати словами: "Не наздоганяти минуле, а створювати майбутнє" [2, с.290]. Тож не дивно, що на початку XXI ст. освіта стала об'єктом пріоритетної уваги міжнародної політики. Проявом такої тенденції став початок нового етапу європейської освітньої політики, що був оформлений у рамках програми "Освіта та професійна підготовка 2010", затвердженої ще у травні 2000 р. на засіданні Єврокомісії у Лісабоні.

Відомо, що концепція якості вищої освіти синтезує частинні концепції, розроблені у рамках Болонського процесу й системно об'єднані однією метою. Основи Болонського процесу в Європі закладені після Другої світової війни прийняттям "Європейської конвенції про еквівалентність дипломів (1953 р.)" і протоколу до неї (1964 р.), "Європейської конвенції про еквівалентність періодів університетської освіти" (1956 р.), "Європейської конвенції про академічне визнання університетських кваліфікацій" (1959 р.), "Конвенції про визнання навчальних курсів, дипломів про вищу освіту і вчених ступенів у державах Європейського регіону" (1979 р.), "Європейської конвенції про загальну рівнозначність термінів університетської освіти" (1990 р.) і "Конвенції про визнання кваліфікацій", яка стосується вищої освіти в європейському регіоні.

Підписання Європейської культурної конвенції 19 грудня 1954 р. стало базовим етапом для розвитку Болонського процесу. Зазначена Конвенція держав-членів Ради Європи визначала, що метою укладення Загальної європейської культурної програми є "заохочення громадян усіх держав-членів та громадян інших європейських держав до вивчення мов, історії та культури інших країн" з метою досягнення більшого єднання між її членами і збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, що є спільним надбанням. Ідеї цього культурного об'єднання європейських країн та університетів отримали розвиток у Великій Хартії університетів (Magna Charta Universitatum). Пропозиція про її прийняття була ініційована Болонським університетом, який у 1986 р. направив її найстарішим університетам Європи, причому останні сприйняли її позитивно. Цьому сприяло й те, що програмні ідеї Хартії розроблялися університетами без участі інститутів політичної влади й спиралися на фундаментальні цінності європейських університетських традицій. Підсиленню ідей зміцнення зв'язків між вищими навчальними закладами сприяло і долучення до цього процесу неєвропейських університетів.

Для розробки проекту Хартії на зустрічі в Болоньї (червень 1987 р.) делегати 80 європейських університетів створили раду з восьми членів - керівників провідних європейських університетів та представників Ради Європи. Розробка проекту була завершена в січні 1988 р. у Лісабоні. 25 травня 1998 р. міністри вищої освіти Великобританії, Німеччини, Франції та Італії в Парижі на цій основі прийняли Спільну Сорбонську декларацію "Про гармонізацію архітектури європейських систем вищої освіти". Вони заявили, що "Європа - це не тільки євро, банки і економіка: вона повинна стати також і Європою знань", що вимагає будувати й підсилювати інтелектуальну, культурну, соціальну та технічну базу континенту, основою яких є університети, яким і належить вирішальна роль у такому розвитку". Наголошувалось також, що період істотних змін в освіті і умовах праці в Європі вимагає урізноманітнення шляхів становлення професійної кар'єри, необхідність навчання й професійної підготовки протягом усього життя. Це потребує й пошуку нових систем освіти, збільшення можливостей реалізації потенціалу вищої школи.

У цих умовах відкритий простір європейської вищої освіти, з одного боку, створює перспективи для збереження відмінностей, а з іншого - вимагає зусиль для подолання бар'єрів, розробки програм для розширення мобільності та зближення учасників цього процесу. Актуальною стає потреба створення системи, що забезпечує взаємне визнання різних систем освіти на основі міжнародного порівняння їх еквівалентності. Гнучкість цієї системи може бути досягнута через використання семестрів та кредитів (за схемою ECTS), що створює можливість їх зіставлення для тих, хто обирає первинну освіту або для продовження навчання в різних європейських університетах чи хотів би отримати ступінь протягом життя в будь-який час, на будь-якому етапі життя і в будь-якому університеті. Ці ідеї Сорбонської декларації були покладені в основу Великої Хартії, прийнятої в Болоньї 9 червня 1999 р. на урочистостях з нагоди 900-ї річниці найстарішого Болонського університету Європи - альма-матері європейської вищої освіти. Велику Хартію підписали ректори 430 університетів - учасники торжеств, у тому числі 4-х університетів України.

У вересні 2001 р. було створено Наглядову раду (Observatory) Великої Хартії університетів. Сьогодні до неї приєдналося 530 університетів світу, серед яких 30 українських. До Болонської декларації приєдналися 45 європейських країн включно з Україною. У Комюніке учасників конференції підтверджувалась готовність країн-учасниць координувати в рамках Болонського процесу "політику зі створення Загальноєвропейського простору вищої освіти (ЗПВО) до 2010 р." та допомагати країнам, що приєдналися до цього процесу, в реалізації його цілей. Визначалися й ближні цілі та завдання (на період до 2007 р.), у т.ч.: впровадження стандартів і принципів забезпечення якості; впровадження національних кваліфікаційних рамок; присудження та визнання подвійних дипломів, зокрема на рівні доктора; створення можливостей для гнучких траєкторій навчання у вищій освіті, включаючи процедури визнання попереднього навчання.

Комюніке також визначило намір створити до 2010 р. загальноєвропейський простір вищої освіти, забезпечити вагомий внесок у створення суспільства, заснованого на знаннях,

принципах якості та прозорості при збереженні національних цінностей та розмаїття культур. Для досягнення цих завдань було визначено курс на: зміцнення партнерства між ВНЗ України та зарубіжних країн; інтенсифікацію діалогу між державними установами, приватними підприємствами та іншими інститутами суспільства з метою підвищення можливостей працевлаштування випускників з кваліфікацією бакалавра, у тому числі на державній службі; підвищення якості знань на основі використання нових методик навчання та наукової роботи; залучення студентів до міжнародної співпраці; поліпшення якості внутрішніх механізмів контролю та їх взаємозв'язку із зовнішніми системами; ратифікацію Лісабонської конвенції про визнання студентів та періодів навчання, виконання принципів та їх інкорпорацію в національне законодавство; підтримку доповнень Лісабонської конвенції про визнання подвійних дипломів двох або більше країн ЗПВО; можливості подальшого впровадження навчання протягом усього життя [3, с.69].

Враховуючи важливість нормативно-правової основи формування Європейського простору вищої освіти, варто коротко прокоментувати концептуальні положення документів, що розкривають сутність, основні напрями та етапи цього процесу.

Проблеми формування єдиного Європейського освітнього простору знайшли широку аудиторію фахівців у Лісабоні (1997 р.), де була прийнята Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні. У ній відзначалось, що: вища освіта має відігравати дуже важливу роль у утвердженні миру, взаєморозуміння і терпимості, у формуванні взаємної довіри між народами та країнами; визнання курсів навчання, свідоцтв, дипломів і звань, отриманих в іншій країні європейського регіону, є важливим засобом сприяння академічній мобільності між Сторонами; з огляду на важливе значення принципу самостійності закладів освіти, усвідомлюється необхідність його підтримки і захисту; справедливе визнання кваліфікацій є ключовим елементом права на освіту та обов'язком суспільства, що впливає з конвенцій Ради Європи та ЮНЕСКО з питань академічного визнання в Європі: Європейської конвенції про еквівалентність дипломів, які надають допуск до університетів (1953 рік, ETS N0.

15), та Протоколу до неї (1964 рік, ETS N0.49); Європейської конвенції про еквівалентність періодів навчання в університетах (1956 рік, ETS N0. 21); Європейської конвенції про академічне визнання університетських кваліфікацій (1959 рік, ETS N0. 32); Конвенції про визнання курсів навчання, дипломів і звань з вищої освіти в державах Європейського регіону (1979 рік); Європейської конвенції про загальну еквівалентність періодів навчання в університетах (1990 рік, ETS N0. 138).

У Концепції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні розроблені чіткі положення про забезпечення механізмів постійного впровадження у практику принципів цієї Конвенції, які мають таке значення: доступ (до вищої освіти) - право кандидатів, що задовольняють встановленим вимогам, на звернення з проханням про допуск до вищої освіти та на розгляд такого прохання; допуск (до вищих закладів і програм освіти) - акт чи система, яка дає змогу кандидатам, що задовольняють встановленим вимогам, відвідувати курс навчання з вищої освіти в тому чи іншому закладі і/або тій чи іншій програмі; оцінка (закладів або програм) - процедура встановлення якості навчання у вищому закладі або програмі освіти; оцінка (індивідуальних кваліфікацій) - письмова оцінка компетентним органом іноземних кваліфікацій, присуджених окремій особі; компетентний орган з визнання - орган, якому офіційно доручено ухвалювати обов'язкові рішення про визнання іноземних кваліфікацій; вища освіта - всі види курсів навчання чи циклів курсів навчання, професійної підготовки або підготовки до наукових досліджень після середньо-освітнього рівня, які визнані відповідними органами Сторони такими, що належать до її системи вищої освіти; вищий заклад освіти - заклад, що надає вищу освіту і визнаний компетентним органом Сторони як такий, що належить до її системи вищої освіти; програма з вищої освіти - курс навчання, визнаний компетентним органом Сторони як такий, що належить до її системи вищої освіти, після закінчення якого слухачу присуджується кваліфікація з вищої освіти; період навчання - будь-яка частина програми з вищої освіти, оцінена і документально підтверджена, яка, не становлячи повного курсу навчання за програмою, є істотним набутком знань чи навичок.

Кваліфікація розглядається у двох площинах: кваліфікація з вищої освіти - будь-яке звання, диплом або інше свідоцтво, що видане компетентним органом і засвідчує успішне закінчення програми з вищої освіти; кваліфікація, що надає доступ до вищої освіти, - будь-який диплом або інше свідоцтво, що видане компетентним органом, засвідчує успішне закінчення освітньої програми і надає власнику кваліфікації право брати участь у процедурі допуску до вищої освіти (пор. визначення терміну "доступ"). Визнання кваліфікації являє собою формальне підтвердження компетентним органом якості іноземної освітньої кваліфікації для цілей доступу до навчання і/або здійснення фахової діяльності.

Серед умов виділяються загальні та спеціальні. Загальні умови - умови, які в усіх випадках повинні задовольнятися для доступу до вищої освіти або певного рівня цієї освіти чи для здобуття певного рівня кваліфікації з вищої освіти; спеціальні умови - умови, які на додаток до загальних умов повинні задовольнятися для отримання допуску до конкретної програми з вищої освіти чи для здобуття спеціальної кваліфікації з вищої освіти стосовно конкретної навчальної дисципліни.

Список джерел:

1. Суліма Є. Глобалістика: підруч. / Є. Суліма, М. Шепелєв. – К.: Вища школа, 2010. – 544 с.
2. Ващук Ф. Перехід до інноваційних технологій у вищій освіті – вимога часу // Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи / за заг. ред. Ф. Ващука. – Ужгород: ЗақДУ, 2011. – С. 290-294.
3. Лондонське комюніке Конференції міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти «На шляху до європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ubs.gov.ua/files/462_files_1/LondonskeKomunike.pdf

(Філософія інтеграції. Монографія / За заг. ред. В.Д.Бондаренка та Ф.Г.Ващука. – Ужгород: ЗақДУ, 2011.– Вип. 18. - С. 461-468.)